

گذری بر هنر خوشنویسی زنان ایران در عرصه تاریخ

نقش سازنده و موثر هنر در تکامل انسان و پایه گذاری تمدن و فرهنگ هر ملتی آن چنان حرکت آفرین و عمیق و اساسی است که وصف آن به شرح محدود نمی گنجد این اشکال مختلف هنری است که افکار و اندیشه ها و باورهای انسانها را از دیر باز منتقل نموده و مرزها را حذف و فواصل را کنار میزند و حاضران را در این وادی با هم پیوند و اتصال میدهد یکی از این دستاوردهای متعالی هنر که فقط در کشور عزیز ما ایران و همچنین آسیای جنوب شرقی موجود است هنر ارزشمند خوشنویسی است که بنا به گفته تیتوس بورکهارت هنر شناس غرب (هنر مقدس) دوران هایی را طی نموده است که به این مرحله رسید و از آنجا که به گفته این محقق ارزشمند خوشنویسی نوعی کوشش در برابر زیبایی حق و جلال و شکوه آفرینش است خود لطیفه ای از لطایف است این نوع نگرش در زیبایی کائنات انسان را به کمال بینش سوق میدهد و هنر خط انسان را به مفاهیم والای انسانی نزدیک تر میسازد با وجود دین جدید به ایران و بازتاب تعالیم اسلامی معیارهای نوین هنری الهی بر ریزی شد و تحولی عظیم توسط هنرمندان ایران زمین در عرصه خوشنویسی هنر کتابت ایجاد شد اولین تحول در نگارش قرآن کریم بود و مشهورترین آثار قرآنی را با خطوط خوش نوشتند و تزئین نمودند در قرن ۴ ه.ق با ظهور ابن مقله بیضاوی شیرازی وزیر با کفایت ایرانی در دربار خلیفه عباسی قلام شش گانه خط ساخته شد و کاتبانی بنام ابن بواب و یاقوت مستعصمی در ایران هنر خوشنویسی را به مرحله جدیدی وارد کردند سبک ها و روش های آنان در سراسر قلمرو کشورهای مسلمان مورد تقلید قرار گرفت و در این میان همواره ایرانیان پیشقدم بودند در ابتدای امر این هنر با امضا مردان خطاط آغاز و پدید و در این میان شاید نام کاتبان زن ایرانی همواره در پرده ای از شک و تردید قرار داشت در حالی که در مسیر رشد انسانها قرآن نقش بنیادین را جهت پیشرفت همه انسانها ایفا نمود و در این راستا نقش زنان کمتر از مردان نبود تا جایی که زنان مسلمان از ابتدا توجه خاصی به هنر خوشنویسی داشتند و این علاقمندی و شور و اشتیاق خود را به صورت مختلف در خلق ابداعات هنری تجلی نمودند خوشنویسان زن مسلمان در طول تاریخ هنر و علم و آفرینندگی خود را بر آستان پر فتوح قرآن تقدیم داشتند و شاهکارهایی با عنوان باقیات صالحات از خود یادگار گذاشتند که هم اکنون در موزه های ایران و جهان نگهداری میشود از قرن ۴ ه.ق تا کنون بانوان امنای این رسالت بودند و به

عشق و احساس مسئولیت در قبال رسالت خویش آنچه را اموختند بر طبق اخلاص گذاشتند و حتی مخلصانه نام و یاد خود را قرن ها در پس پرده ایی از ابهام و خاموشی نهادند که در این مقاله میبایست برخی از این کاتبان متواضع را معرفی نماییم چنان که چند تن از آنان استادان هنری روزگار خود بودند و شاگردان آنان استادانی هستند مانند: ابن بواب - یاقوت مستعصمی که در دامان خود پرورش دادند.

دختر ابن مقله بیضاوی شیرازی در قرن ۴ ه. ق استاد خوشنویسی و استاد ابن بواب بود ابن بواب رمز و راز این هنر را به دختر خود آموخت

و نام خود را بر صفحه هنر هنر مندان این سرزمین ثبت نمود - زینب شهده قرون ۶ و ۵ ه. ق - زینب دختر احمد ابن الفرج ابیوردی خراسانی معلمه یاقوت مستعصمی که در حلاوت و بیان و فصاحت مقام بلندی داشت - ام فضل فاطمه خطاطه قرن ۵ ه. ق نویسنده خلیفه بود که از سوی مقام خلافت عهد نامه روم با طاغوت روم را نگارش نمود - زینب دختر مقصود علی از شاخص ترین کاتبان زن ایرانی قرن ۱۰ ه. ق که کتابت دیوان شریف تهریزی را عهده دار بود - گلرخ بانو بیگم از مقلدان سبک میر عماد در قرن ۱۰ ه. ق - گوهر شاد دختر میر عماد الحسنی مشهورترین و ختم کننده هنر نستعلیق نویسی در ایران مصادف با دوره صفوی است که در قرن ۱۱ ه. ق محکم ترین و استوارترین خطوط را مینوشت - سلطانم بانوی صفوی از فرزندان شاه اسماعیل صفوی که در هنر خط شاگرد شاگرد مولانا قاسم شادشاه بود - زیب النسا دختر اورنگ زیب از سلاطین گور کانی هند که از زنان شاعر و خطاط عصر خود در قرن ۱۱ ه. ق بود - شاه بیگم ملقب به ضیا السلطنه سخنور فرمان نویس و خزانه دار و نگهدار کتاب دعا و زیارت نامه های متعدد به خط خود و دختر فتحعلیشاه قاجار بود که به مناسبت خط خوب و فضل و کمالاتش متصدی قرائت و تحریر نامه های محرمانه شاه شد - ام سلمه از دختران فتحعلیشاه که در خط نسخ و شکسته نستعلیق نویسی دستی توانا داشت - خیر النسا دختر فتحعلیشاه و بی بی خانم بانوی باسواد و اهل مطالعه دختر محمد باقر استر آبادی که نویسنده کتاب مشهور معایب الرجال بود - ماه رخسار ملقب به فخر الدوله دختر عباس میرزا نایب السلطنه و محمد شاه که در شعر و خط در دوره خود بی نظیر بود - مریم بانو نائینی نواده حاج عبدالوهاب از چهره های درخشان قرن ۱۴ و سر آمد استادان نسخ نویسی بود که قرآن به خط خود به نام ناصر الدین شاه قاجار کتابت نمود - بانو فخر جهان از بانوان وابسته دربار قاجار که با خلق آثار هنری نقاشی و ناخنی و در خط نستعلیق و شکسته نویسی پیشرو بود - خورشید کلاه خانم بنت علینقی از بانوان مشهور هنر مند قرن ۱۴ که از او قطعات خطی مرقعات - آلبوم های خطوط - کتاب - رساله - قرآنها نفیس بر جا مانده است.

در دوره معاصر ما استادان و هنر مندان خانم وجود دارند که همواره در این عرصه فعالیت میکنند مانند - خانم الهه خاتمی در خط نستعلیق جلی - خانم فاطمه حیدری نسب در خط نقاشی - خانم سندسی در خط شکسته نستعلیق - خانم سیده صغری حسینی در خط شکسته نستعلیق - خانم ها شرکا" وصال - وثوقی - مقصودی - قاجار - معنوی راد - تولایی - ... که در موزه خط و کتابت میر عماد که اولین موزه تخصصی خوشنویسی و کتاب آرایی در ایران است هر ساله به مناسبت روز

زن با دعوت برخی از این بانوان برجسته هنر مندان نام و یاد و هنر مندان

زن ایرانی و مسلمان را گرامی میداریم

نویسنده مقاله: مریم فدایی تهرانی - مدیر موزه خط و کتابت میر عماد

